

การพัฒนาชุมชนด้วยหลักพรหมวิหาร 4

Community Development through Four Sublime States of Mind

อณิษฐา หาญภักดีนิยม*

Anitta Hanphakdeeniyom

บทคัดย่อ

การพัฒนาชุมชนนั้นถือได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างมากในปัจจุบัน เพราะชุมชนเป็นจุดชีวิต ประชาชนในประเทศมีความเป็นอยู่อย่างไร ความเป็นอยู่ของประชาชนนั้นมีความเจริญก้าวหน้าเพียงใด เพราะชุมชนถือว่าเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ ดังนั้นหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการวางกรอบการบริหารบ้านเมือง องค์การใดมีหลักธรรมในการบริหารด้วยหลักธรรมโดยผู้บริหารมีความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งทางกายและทางใจ เช่นการยึดหลักพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมของผู้ปกครองหรือผู้นำ ในการบริหารชุมชน ให้มีประสิทธิภาพ ประชาชนมีความเป็นอยู่อย่างมีความสุข โดยผู้นำจะต้องประกอบไปด้วย 1. เมตตา มีความต้องการให้ผู้อื่นหรือสมาชิกในชุมชนมีความสุขปราศจากอันตรายต่าง ๆ 2. กรุณา ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ช่วยเหลือชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนอย่างต่อเนื่อง 3. มุทิตา ความยินดี ให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้า 4. อุเบกขา การวางใจเป็นกลาง มีจิตใจที่เมตตาและกรุณาต่อบุคคลากรภายในชุมชนให้มีความเจริญเติบโต สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยหลักธรรมพรหมวิหาร 4

คำสำคัญ : การพัฒนาชุมชน, หลักพรหมวิหาร 4

Abstract

Nowadays, developing community is very essential because it can measure standard of living. In addition, community is one of the core units in developing country. The government must have the principle in administration. Any government that anticipates the better life for its people can also create better community. When the community's leaders have Four Sublime States of Mind, they can bring happiness to people. The Four Sublime States of Mind include loving-kindness (metta), compassion (karuna), sympathetic joy (mudita), and equanimity (upekkha). Loving-kindness is an aspiration for one's well-being. Compassion is the wish for others' happiness. Sympathetic joy is the wish for others' better life. And equanimity is an unshakable balance of mind.

Key words: Community development, Four Sublime States of Mind.

* นิสิต คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทนำ

องค์การบริหารส่วนตำบล คือ หน่วยการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีฐานะเป็นนิติบุคคลและราชการท้องถิ่น ซึ่งมีความสำคัญต่อท้องถิ่นเป็นอย่างมาก เพราะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีขนาดเล็กที่สุด แต่มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่ชนบท องค์การบริหารส่วนร่วมในการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตย มีความสำคัญต่อท้องถิ่นเป็นอย่างมาก เพราะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีขนาดเล็กที่สุด แต่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่ชนบท องค์การบริหารส่วนร่วมในการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตย

โดยหลักกรรมกรปกครอง คือการใช้อำนาจอธิปไตยตามกฎหมายในการบริหารและจัดการประเทศ การปกครองมีหลายรูปแบบ เช่น การปกครองแบบประชาธิปไตย และการปกครองแบบเผด็จการ นอกจากนี้การปกครองยังมีได้หลายระดับ เช่น การปกครองส่วนกลาง การปกครองส่วนภูมิภาค และการปกครองส่วนท้องถิ่น² การปกครองคือการบริหารราชการทางการปกครองหรือ administration ดังนั้นการปกครองจึงเป็นการใช้อำนาจในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะการบริหารจัดการในระบบราชการหรือของรัฐ

หลักการเกี่ยวกับการปกครององค์การบริหารส่วนตำบล

เอนก เหล่าธรรมทัศน์³ นักวิชาการอีกท่านหนึ่ง สมคิด เลิศไพฑูรย์⁴ ได้ให้นิยามการปกครองส่วนท้องถิ่นไว้ว่าเป็นการให้คนในท้องถิ่นมีอิสระในการปกครองตนเองหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การปกครองตนเองโดยประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีพื้นฐานของหลักการกระจายอำนาจการปกครอง (Decentralization) ที่หมายถึง การที่รัฐมอบอำนาจการปกครองให้องค์กรอื่นๆ ที่ไม่ใช่องค์กรส่วนกลางจัดทำบริการสาธารณะบางอย่างภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ

1. การปกครองของชุมชนหนึ่ง ซึ่งชุมชนเหล่านั้นอาจมีความแตกต่างกันในด้านความเจริญ จำนวนประชากร หรือขนาดของพื้นที่ เช่น หน่วยการปกครองท้องถิ่นของไทยจัดได้ คือ กรุงเทพมหานคร เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และเมืองพัทยา ตามเหตุผลดังกล่าว

2. หน่วยการปกครองท้องถิ่นจะต้องมีอำนาจอิสระ (Autonomy) ในการปฏิบัติหน้าที่ตามความเหมาะสม กล่าวคืออำนาจของหน่วยการปกครองท้องถิ่นอย่างแท้จริง หากมีอำนาจมากเกินไปไม่มีขอบเขต หน่วยการปกครองท้องถิ่นนั้น ก็จะกลายเป็นรัฐอธิปไตยเอง เป็นผลเสียต่อความมั่นคงของรัฐบาล อำนาจของท้องถิ่นนี้มีขอบเขตที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะความเจริญและความสามารถของประชาชนในท้องถิ่นนั้นเป็นสำคัญ รวมทั้งนโยบายของรัฐบาลในการพิจารณาการกระจายอำนาจให้หน่วยการปกครองท้องถิ่นระดับใดจึงจะเหมาะสม

3. หน่วยการปกครองท้องถิ่นต้องมีสิทธิตามกฎหมาย (Segal Rights) ที่จะดำเนินการปกครองตนเอง สิทธิตามกฎหมาย แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมนุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2547), หน้า 21.

³ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, เหตุอยู่ที่ท้องถิ่น ปัญหาการเมืองการปกครองระดับชาติที่มีสาเหตุมาจากการปกครองท้องถิ่นที่ไม่พอเพียง, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), หน้า 4.

⁴ สมคิด เลิศไพฑูรย์, "การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนกับองค์กรอิสระในการสร้างธรรมาภิบาล" เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ คณะกรรมการองค์กรอิสระ ประจำปี 2547, (กรุงเทพมหานคร, 8-10 ตุลาคม 2547), หน้า 7.

3.1 หน่วยการปกครองท้องถิ่นมีสิทธิที่จะตรากฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับต่างๆ ขององค์กรปกครองท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ในการบริหารตามหน้าที่และเพื่อใช้บังคับประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ เช่น เทศบัญญัติ ข้อบังคับ เป็นต้น

3.2 สิทธิที่เป็นหลักในการดำเนินการบริหารท้องถิ่น คือ อำนาจในการกำหนดงบประมาณเพื่อบริหารกิจการตามอำนาจหน้าที่ของหน่วยการปกครองท้องถิ่นนั้นๆ

4. เมืองครุฑที่จำเป็นในการบริหารและการปกครองตนเอง องค์กรที่จำเป็นของท้องถิ่น จัดแบ่งเป็นสองฝ่าย คือ องค์กรฝ่ายบริหารและองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ เช่น การปกครองท้องถิ่นแบบเทศบาลจะมีคณะเทศมนตรีเป็นฝ่ายบริหาร และสภาเทศบาลเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ หรือในแบบมหานคร คือ กรุงเทพมหานครจะมีผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครเป็นฝ่ายบริหาร สภากรุงเทพมหานครจะเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ เป็นต้น

5. ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น จากแนวคิดที่ว่าประชาชนในท้องถิ่นเท่านั้นที่จะรู้ปัญหาและวิธีแก้ไขของตนเองอย่างแท้จริง หน่วยการปกครองท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องมีคนในท้องถิ่นมาบริหารงานเพื่อให้สมเจตนาธรรมและความต้องการของชุมชนและอยู่ภายใต้การควบคุมของประชาชนในท้องถิ่น นอกจากนั้นยังเป็นการฝึกให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้าใจในระบบและกลไกของประชาธิปไตยอย่างแท้จริงอีกด้วย

ดังนั้น การปกครองท้องถิ่นในรูปแบบของการปกครองตนเอง (Local Self Government) เป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์กันอย่างมากกับแนวคิดและหลักการกระจายอำนาจ โดยมีนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ได้ให้ความหมายของการปกครองท้องถิ่นไว้ ดังนี้การปกครองท้องถิ่น คือ เครื่องจักรที่รัฐบาลจัดให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นต่างๆ มีอำนาจหน้าที่ มีทรัพยากร มีกฎหมายเพียงพอที่จะสร้างบ้านสร้างเมืองของตนเองด้วยตนเองได้มากขึ้น แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารงานองค์กร มีความจริงมีความสำคัญต่อการปฏิบัติงาน ก่อสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการร่วมมือกันทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างร่วมกันขององค์กรในรูปแบบการกระจายอำนาจ ซึ่งหลักการของการกระจายอำนาจ ดังนี้⁵

1. มีความเป็นนิติบุคคล การกระจายอำนาจปกครอง จะต้องเมืองครุฑเป็นนิติบุคคล ต่างหากจากองค์กรของรัฐบาล การเมืองครุฑเป็นนิติบุคคลต่างหากก็เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ของตน

2. มีอำนาจอิสระในการบริหารงาน ความมีอิสระในการปฏิบัติหน้าที่เป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งของการกระจายอำนาจการปกครอง เพราะหากองค์กรนั้นไม่มีอิสระในการปฏิบัติหน้าที่จะต้องรอคำสั่งจากรัฐบาลกลางอยู่เสมอ ดังนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องมีความเป็นอิสระในการปฏิบัติภารกิจของตนเอง ในการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจแก้ปัญหาต่างๆ

3. ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการเลือกผู้บริหาร การมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองในท้องถิ่นของประชาชนอาจทำได้หลายระดับตามความสามารถและความสนใจของประชาชน เช่น การเข้าไปมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง การแสดงความคิดเห็น หรือแม้แต่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปกครองส่วนท้องถิ่น

4. การมีงบประมาณของตนเอง หน่วยงานที่เป็นส่วนท้องถิ่นต้องมีอำนาจในการจัดเก็บรายได้ด้วยตนเอง ซึ่งทำให้การบริหารของหน่วยงานนั้นมีการวางแผนและการบริหารจัดการได้อย่างมีอิสระ สามารถนำไปใช้ในการตัดสินใจแก้ปัญหาได้อย่างรวดเร็ว

ทำให้การจัดตั้งองค์กรบริหารส่วนตำบล ในระดับการปกครองส่วนท้องถิ่น จัดตั้งมาเพื่อแบ่งเบาภาระหน้าที่ของรัฐบาลกลาง และการให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการปกครองเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน

⁵ ประทาน คงฤทธิศึกษากร, การปกครองเมืองพัทยา, (กรุงเทพมหานคร: สหાયบลิคและการพิมพ์, 2524).

อย่างแท้จริง ซึ่งมีอำนาจอิสระพร้อมกับความรับผิดชอบ ซึ่งคุณสามารถที่จะใช้โดยปราศจากการควบคุมของส่วนราชการ⁶ โดยท้องถิ่นสามารถบริหารงานที่สามารถแก้ไขปัญหาพัฒนาท้องถิ่นได้ด้วยตนเอง

ตามแนวคิดของชุมชน กล่าวถึง ชุมชนเป็นการรวมตัวกันของกลุ่มชนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันอาจเป็นการรวมตัวกันตามพื้นที่หรือไม่ใช่พื้นที่ก็ตาม สมาชิกของชุมชนมีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำและมีการจัดการ มีวัฒนธรรมร่วมกัน ซึ่งสามารถแยกให้เห็นชัดเจนดังนี้⁷

1. ชุมชนต้องมีสถานที่หรือท้องถิ่นที่มีขอบเขตจำกัด มีพื้นดิน พื้นน้ำ มีแม่น้ำไหลผ่าน และมีพื้นที่อุดมสมบูรณ์
2. ชุมชนต้องมีคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป และมีความต้องการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความผูกพันเป็นพวกเดียวกัน
3. ชุมชนต้องมีศูนย์กลางของงานและบริการต่างๆ เช่น การค้า บริการทางสุขภาพอนามัย ด้านการบันเทิง รวมถึงโรงเรียน เป็นต้น

ดังนั้นการอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก หรือแม้แต่การทำกิจกรรมร่วมกัน จึงจำเป็นต้องมีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ เช่นเดียวกันพุทธศาสนาส่งเสริมและให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจเป็นสำคัญ โดยการพัฒนาต้องมีการพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพ มั่นคง หนักแน่น บริสุทธิ์ และมีพลัง มีสมาธิแน่วแน่พร้อมที่จะรับการพัฒนา ดังนั้นกระบวนการพัฒนาชุมชนจึงจำเป็นต้องยึดหลักพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการเช่น การนำหลักพรหมวิหาร 4 เข้ามาปรับใช้ในการพัฒนาชุมชน

การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4

หลักพรหมวิหาร 4 จึงเป็นธรรมะสำหรับ “ผู้บริหาร” เป็นหลักธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอย่างประเสริฐ หลักปฏิบัติบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะได้ชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติต่อผู้ร่วมงานโดยชอบซึ่งประกอบด้วย⁸

1. เมตตา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งทางกายและทางใจ ได้แก่ ความสุขจากการมีทรัพย์สิน ความสุขจากการใช้จ่ายทรัพย์สิน ความสุขจากการไม่เป็นหนี้ และความสุขจากการทำงานที่ปราศจากโทษหรือปราศจากอันตราย

2. กรุณา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์ คือ สิ่งเข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกายและความไม่สบายใจ และเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน พระพุทธองค์ทรงสรุปไว้ว่าความทุกข์มี 2 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้ -

- ทุกข์ประจำหรือทุกข์โดยสภาวะที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องประสบ ซึ่งเกิดจากเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ คือ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย สิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่เกิดมาในโลกจะต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เรียกว่า กายิกทุกข์

- ทุกข์จรหรือทุกข์ทางใจ เป็นความทุกข์ที่เกิดจากสาเหตุภายนอก เมื่อปรารถนาแล้วไม่สมหวังก็เป็นทุกข์ การประสบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ การพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์เรียกว่า เจตสิกทุกข์

3. มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า “ดี” หมายถึง การมีความสุขหรือมีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึงความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้น โดยที่ไม่มีจิตใจอิจฉาริษยา คือ

⁶ Holloway, William V., *State and Local Government in the United States*, (New York: McGraw-Hill, 1951), p.55.

⁷ ไพฑูริย์ เครือแก้ว, *ลักษณะของสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยมเซียงจงเจริญ, 2543), หน้า 25.

⁸ พระไพศาล วิสาโล, *หนังสือธรรมะ*, (บ้านสบสี: เมืองปานการพิมพ์, 2546), หน้า 115-117.

ความไม่สบายใจ ความโกรธ ความฟุ้งซ่าน ซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีกว่าตนเอง เช่น เห็นเพื่อนได้ดีกว่าก็เกิดการริษยา ดังนั้นเราจะต้องหมั่นฝึกหัดตนให้เป็นคนที่มีมุกิตตา เพราะจะสร้างไมตรีและผูกมิตรกับผู้อื่นได้ง่ายและลึกซึ้ง

4. อุเบกขา คือ การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดียอมได้ดีตามกฎแห่งกรรม ใครทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำ เมื่อเห็นใครได้รับผลกรรมในทางที่เป็นโทษก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมในเรื่องที่เกิดขึ้น ควรมีความปรารถนาดี สรุปรการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม“ผู้บริหาร” ซึ่งต้องดูแลทุกข์และสุขของบุคลากรในองค์กรจึงต้องมีพรหมวิหาร 4 เป็นธรรมะประจำใจในการบริหารงานในองค์กร

การพัฒนาชุมชนนั้นถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างมากในปัจจุบัน เพราะชุมชนเป็นจุดชีวิต ประชาชนในประเทศมีความเป็นอยู่อย่างไร ความเป็นอยู่ของประชาชนนั้นมีความเจริญก้าวหน้าเพียงใด เพราะชุมชนถือว่าเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ ตามแนวคิดการพัฒนาชุมชน สัญญา สัญญาวิวัฒน์⁹ การพัฒนาชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของชุมชนจากสภาพที่เป็นอยู่ ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ เป็นการจูงใจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน เพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพของส่วนประกอบต่างๆ ในชุมชนไปสู่สภาพที่พึงปรารถนาอันเป็นเป้าหมายที่ชุมชนตั้งไว้ เช่นเดียวกับณรงค์ ศรีสวัสดิ์¹⁰ เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงหมู่บ้าน ด้วยการกระทำร่วมกันระหว่างประชาชนและหน่วยงานรัฐหรือเอกชน เพื่อให้หมู่บ้านเป็นหน่วยสร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศชาติได้อย่างมั่นคงด้วยการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นนั่นเอง เมื่อได้พัฒนาชุมชนแล้วประชาชนในชุมชนจะได้รับความรู้มีสุขภาพอนามัยที่ดี และนำความมั่นคงทางเศรษฐกิจมาชุมชน ประเทศชาติ การพัฒนาชุมชนจึงควรมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง คือ

1. คนต้องพัฒนาชุมชนอย่างเข้มแข็งและความสุขของทั้งคนและชุมชน ด้วยการมีคุณธรรม คิดดี พูดดี ทำแต่สิ่งดีๆ ที่เกิดขึ้น

2. ชุมชนเข้มแข็งและมีคุณภาพ ด้วยการเรียนรู้ (Learning Organization) เป็นชุมชนที่สมาชิกเรียนรู้ รู้จักการวางแผน จัดกระบวนการบริหาร รู้จักการปฏิบัติตามแผน ประเมินผลการปฏิบัติงาน ด้วยการที่ประชาชนมีความผูกพันภักดีกับชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน รู้สึกความเป็นเจ้าของชุมชนห่วงแหนชุมชน

การจะบริหารพัฒนาชุมชนนั้น จึงจำเป็นต้องใช้ทั้งศาสตร์ และศิลป์ ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญ ในการนำหลักธรรมทางศาสนามาใช้ในการบริหารหรือพัฒนาชุมชน ด้วยหลักดังต่อไปนี้

1. ควรทำตนเป็นกัลยาณมิตรมากกว่าเป็นเจ้านาย รู้จักเป็นผู้ให้และผู้รับที่ดี รู้จักพูดให้เหมาะกับกาลเทศะ รู้จักทำประโยชน์และวางตนให้เสมอต้นเสมอปลาย และควรเป็นคนที่มีเหตุ มีผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้จักกาลเทศะ รู้จักบุคคล และรู้จักชุมชน

2. ในการปฏิบัติงานควรมีความให้เกียรติซึ่งกันและกัน การให้เกียรติ ให้ความเคารพ ความเป็นกัลยาณมิตรกับผู้อื่น มองผู้อื่นเสมือนเพื่อนร่วมวิชาชีพ หรือญาติให้ความเคารพนับถือ ใช้วัฒนธรรมการอยู่แบบพี่แบบน้อง

3. ควรยึดหลักการทำงานแบบประชาธิปไตย การทำงานโดยยึดหลักประชาธิปไตยนั้น ในทางพระพุทธศาสนาเน้นมาก เช่น จะต้องแสดงออกทาง คารวะธรรมสามัคคีธรรม และปัญญาธรรม นั้น คือ ให้ความเคารพกันด้วยคุณวุฒิ วิทยุฒิ และด้วยคุณนามความดี การจะทำอะไรก็ควรทำอย่างพร้อมเพรียงกัน ยึดมติเสียงส่วนใหญ่ เพราะถ้าเสียงส่วนใหญ่แบบพวกมากลากไป และไม่ ถูกต้องแล้ว ก็คงไม่ใช่ประชาธิปไตยในทางพระพุทธศาสนา

ดังนั้นการพัฒนาชุมชนด้วยการยึดหลักธรรมพรหมวิหาร 4 จึงเป็นแนวทางในการปกครองบ้านเมือง ให้เกิดความโปร่งใสในการบริหารบ้านเมือง รวมถึงการพัฒนาชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐและชุมชน

⁹ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีการพัฒนาสังคม, หน้า 148.

¹⁰ ณรงค์ ศรีสวัสดิ์, สังคมวิทยาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2542), หน้า 148.

รวมถึงการช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยความเมตตา เมื่อได้มีการพัฒนาชุมชนแล้วประชาชนในชุมชนจะได้มีความรู้มีสุขภาพพลามัยที่ดี และนำความมั่นคงทางเศรษฐกิจมาชุมชนและประเทศชาติ เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและความสุขของทั้งคนและชุมชนอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ธรรมนุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2547.

พระไพศาล วิสาโล. **หนังสือธรรมะ**. บ้านสบลี่: เมืองปานการพิมพ์, 2546.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

สมคิด เลิศไพฑูรย์. "การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนกับองค์กรอิสระในการสร้าง

ธรรมาภิบาล". เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ คณะกรรมการองค์กรอิสระ ประจำปี 2547.

กรุงเทพมหานคร, 8-10 ตุลาคม 2547.

อุทัย หิรัญโต. **การปกครองท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2523.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. **เหตุอยู่ที่ท้องถิ่น ปัญหาการเมืองการปกครองระดับชาติที่มีสาเหตุมาจากการปกครองท้องถิ่นที่ไม่พอเพียง**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาและพัฒนาท้องถิ่น. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.

Harris G. Mongtagu. **Comparative Local Government**. Great Britain : Wiliam Brendon and Son Ltdl, 1984.

Holloway V. William. **State and Local Government in the United States**. New York : McGraw-Hill, 1959.

Robson A. William. **Local government in Encyclopedia of Social Science**. Vol. X New York: The Macmillan Company, 1953.

Wit A. Daniel. **Comparative Survey of Local Govt. and Administration**. Bangkok: Kurusapha Press, 1967.